

El-İntibâhâtü'l-Müfîde (2)¹

Veya

Hakk'dan Sapanların Anlayış ve Düşünce Yanlışlıklarının Temel Sebepleri

Bol hamd ve selâm (ediyoruz)...

Birinci İntibâh Maddenin *Hâdis*² Olması Hakkındadır.

Tevhîd akidesi İslâm'ın üzerine dayandığı en büyük temeldir. Müslümanlardan bir kısmı bu akide ile alâkalı husûslarda iki büyük yanlışla düşmüşlerdir.³

1 Geçtiğimiz ve içinde bulunduğumuz asırdaki sözüm ona fen adamlarının ve onları kendine kutup yıldızı kabul eden Müslümanımı aydınların(!) hatâ etmelerinin, yâhud yanlışta ısrârlarının temelinde birçok sebep yatmaktadır. Bunların *maksadlı ve bilerek* olanlarını bir tarafa bırakacak olursak, kasıdsız olanları onların bir takım husûslardaki zâbatsızlıkları veya git-gelleridir. *Hakîmu'l-Ümmeh* lakabı verilen *Eşref Ali et-Tânevî* rahimehullâh iki asrı ortalayan büyük bir Rabbânî âlim olmakla bu yanlışlıkları derin bir vukûfla ele almış, üzerlerinde ciddi tahliller yapmıştır. Takribî yüz sene civârında bir zamandır ortaya konan bu tesbitlerin günümüz çeyreklerinin kelleri için mühim bir merhemdir. Kitâbı takdim edenin ve Tânevî'nin kendisinin ifâdelerinden de mes'ele çok iyi anlaşılacağı gibi O, asrî şübhelere verilecek cevâbların temel kâidelerini anlatmış, her cevâbı bunlara döndürebileceğimizi ifâde etmiştir. Şunlar çok iyi kavrandığı takdirde ard niyetli olmayanlar nezdinde birçok mes'ele kendiliğinden çözülecektir. Yanlışında ısrârlı olan muannidlere ise hiçbir isbât kâr etmeyecektir. Biz bu *el-İntibâhâtü'l-Müfîde* isimli eserini daha doğrusu aslı Hindistan'ın Aligar Üniversitesi'nde verilen konferans olan risâlesini inşâellâh tercüme edip neşredeceğiz. İlk kısmını/temel kâideleri önceki sayımızda aktarmıştık. Şimdi de inşâellâh *'İntibâhlar'dan* ilk üç tânesini tercüme edip neşredeceğiz. Böylece -inşâellâh- dümeni ısrarla bâtıla çeviren muannidlerin dışında bulunan ve maksadı kötü olmayan veya bilhassa iyi olan birçok kimse için din'i alâkadâr eden korkunç tehlikeler noktasındaki derin uykudan *intibâh/* uyanmak hâsıl olacaktır...

Sonunda (*Mütercim*) kelimesi bulunmayan hâşiyeler/dipnotlar, kitabı Urduca'dan Arabça'ya tercüme eden ve üzerinde tahkiklar yapan zâta âiddir. Parantezlerin köşeli olanları müellif veya muhakkık, hilâl şeklindekiler de bize âiddir. (*Mütercim*)

2 Hâdis: Sonradan olan, sonra yaratılmış olan... (*Mütercim*)

3 Birinci Yanlış: Maddeyi kadîm kabul etmeleridir. Müellif Kaddesallâhu Sırrahû bu iddiâyı şu (*Birinci*) *İntibâh'ta* iptal etmiştir.

Bu, yeni tabiat ilimlerine uymaları ve onların hakkındaki i'tikâdları sebebiyledir. Bu iki yanlışla şunlar, yeni tabiat ilimlerine uymaktadırlar.

İslâm'a kemâl şekli üzere uymaktadırlar. Nitekim bunun açıklaması gelecektir.⁴

İkinci Yanlış ise mu'cizeleri inkâr etmeleri ve Allah celle celâluhû'nun kudretinde sınırlandırma getirmeleridir. Bu da **İkinci İntibâh'ta** gelecektir.

4 Burada, bazı felsefî istilâhların bilinmesi mutlaka lâzımdır ki, okuyucu onlardan yana bir basîret üzere bulunsun. Zîrâ, musannif kaddesallâhu sırrahû bu bahiste çok acâib şeyler getirmiş, eski ve yeni felsefecilere kendi mustalahları/terimleri ve mukaddimeleriyle/kıyâs öncülleriyle tam ma'nâsıyla bir cevâb vermiş, reddiyede bulunmuştur. Bu mevzuda ulemâmız rahimehullâh hazretlerinden birçoğu yazılar yazmışlardır. Lâkin musannif rahimehullâh, birkaç sayfada hakkı taleb eden kimseye inkâr mecâl bırakmayacak toparlayıcı bahisler getirmiştir:

Heyûlâ yâhud **Madde:** *Heyûlâ*; *asil* ve *madde* ma'nâsında Yunanca bir kelimedir. **İstilâhta**, bu cisme sonradan gelecek olan bitişme ve ayrışma sıfatlarını kabul edip cismaniyet ve nev'iyet şeklindeki iki sûrete mahal teşkil eder. **Cürcânî'nin Ta'rifât**'ında işte böyle denilmektedir.

(Musanif'in) **Dirâyetü'l-İsme**(isimli eserin)de şöyle yazılmıştır: **Madde** mâî esir/sıvımsı öz, ıssızlık demektir ki o da mümkün olabilecek en basit tasavvurunda **heyûlâ** demektir.

Sûret-i Cismiyye/Cisimle Alâkalı Sûret: O basit ve bitişik bir cevher demektir ki, mahallinin vücûdu yoktur. O da heyûlâdır (maddedir) ki, onun altındadır. İlk bakışta cisimden idrâk edilen üç boyutu kabul eder. Üç boyut; uzunluk, genişlik ve derinliktir.

Sûret-i Nev'iyye/Nev'î Sûret: Bu öyle bir cevherdir ki, onunla cisimlerin tamamı değişik nev'ilere ayrılır. Yani nev'î sûret öyle bir yakın illettir ki, onunla cisimler nev'iler haline gelir.

Sûret-i Şahsiyye/Şahsî Sûret: Bu sûret öyle bir sûret demektir ki, bununla ferd nev'idan ayrılır. Bu dört şeyi biz sana bir misâl ile açıklayalım: Meselâ Hâlid, varlıklardan bir şeydir/varlıktır. Onda bir madde vardır ki, o maddeyi hiçbir kimse inkâr edemez. Buna dâir delil ileri sürmeye hiçbir hâcet yoktur.

Sonra şöyle deriz: **Hâlid**, maddesindeki birçok değişmelerden sonra meydana gelir. Çünkü o, insan şekliyle bir şekli kazanmadan önce bir nutfeye idi. Ondan önce de toprak sûretindeydi ve buna siz başka şekilleri ilâve edebilirsiniz.

Şöyle diyoruz: O, her ne kadar birçok değişik şekillere girse de onda bir şey kalmaktadır ve o şeyle biz onun varlığına hükmetmekteyiz.

Değişikliklerin âriz olması/sonradan gelmesi sebebiyle değişik şekillere girmekle şekil kazanmaktadır. İşte buna **Sûret-i Cismiyye**/cismi sûret ismi verilir. Sonra, o değişmelerin ardında, kalan şey toprak şekliyle teşekkül edince onda bir şey bulunmuş olur ki, onunla toprak diye isimlendirilir ve onunla ateş, hava, su gibi nev'ilerin tamamından ayrılır. İşte buna **Sûret-i Nev'iyye** ismi verilir. Bu sûret değişir. Çünkü o nutfeye şekliyle bir şekle girdikten sonra toprak şeklini bırakır ve nutfeye şeklini seçmiş olur; böylece de ağaç ve toprak meydana gelen başka eşyadan ayrılmış olur. İnsan şekliyle bir şekil aldıktan sonra nutfeye âid olan **Sûret-i Nev'iyye**'i/nev'î sûreti terk eder ve insana âid olan **Sûret-i Nev'iyye**/nev'î sûret ile teşekkül eder. Böylece sığırdan, öküzden ve bunların dışındaki nutfeden meydana gelen sâir canlılardan ayrılmış olur.

Sonra Hâlid, insan nev'î değildir. Aksine o, Sâlim, Eslem ve başkası gibi insan nev'inin ferdlerinden bir ferddir ve o ferdlerinin arasında husûsî bir şeyle/varlıkla ayrılır. İnsan nev'inin ferdlerinin, kendisiyle başka şeylerden ayrıldığı bu şeye sûreti şahsiyye ismi verilir.

Şu hâlde, bütün varlıklar dört şeyden meydana gelmektedir: **Madde, Sûret-i Cismiyye, Sûret-i Nev'iyye, Sûret-i Şahsiyye.**

İşte burdan sana açıkça ortaya çıkmıştır ki, bu dört varlıktan her birisi birbirleriyle **mütelâzîmdir**; yani biri diğerini gerektiricidir. Zîrâ, **madde** yâhud **heyûlâ** ancak cismi olan sûretle mevcûd olur. **Sûret-i Cismiyye** de yalnızca **Sûret-i Nev'iyye** ile nev'î bakımdan diğerlerinden ayrılır. Şu hâlde, bu **Sûret-i Nev'iyye** maddenin türü bakımından kâim kılınması, yâhud hâsıl edilmesi husûsunda ona muhtâctir. **Sûret-i Nev'iyye** de şahsî bir sûrete muhtâctir. Çünkü bu **Şahsî Sûret**, o türü, türdeki diğer ferdlerden ayrılan şeydir. Şu hâlde madde **Sûret-i Cismiyye** olmadan, **Sûret-i Cismiyye** de, **Sûret-i Nev'iyye** olmadan, **Sûret-i Nev'iyye** dahi **Sûret-i Şahsiyye** olmadan bulunamaz.

O hâlde **madde, Sûret-i Nev'iyye** ve **Sûret-i Şahsiyye** olmaksızın bulunamaz. Nitekim **Sûret-i Şahsiyye** bunlara muhtâctir. Zîrâ ayrılmak ancak şu sûretlerin bulunmasından sonradır. Anla!..

Zâtı/Öz Kendisi İle Kadîm Olan:

O, **varlığı kendinden olup, bir başka varlığa muhtâc olmayan** şey demektir.

Zaman Bakımından Kadîm Olan: O, bir şeyin öncesinde **yokluğun** olmaması, yani geçmişte hiçbir zaman **yok** olmaması, her zaman **var** olması demektir.

Birinci Yanlış

Maddenin *Kadim*

Olduğuna İnanmalarıdır.

Bu itikâdla, şunlar (Allah'a) bir başka şeyi -ki o maddedir- Allah azze ve celle'nin sıfatlarından ve O'na hâs olan bir sıfatta ortak koşmuşlardır. Bu da kıdem sıfatıdır. Şu yanlışta onlara Yunan filozofları da iştirâk etmişlerdir. Şu kadar var ki, zayıf da olsa onların yanında bir delil mevcûd idi. Zîrâ onlar bir kelime oyunu yapmışlardı. Bu delil Hidâyetü'l-Hikme⁵ ve başka felsefe kitâblarında zikredilmiştir. Ben bunun bâtıllığını **Dirâyetü'l-İsme** isimli kitabımda isbât ettim.⁶

Yeni felsefecilere gelince; onların yanında bu delil mesâbesinde hiçbir şey mevcûd değildir. Onlar bu husûsta sadece gelişigüzellik ve tahmin yoluyla hükme varmışlardır. Nitekim diğer iddialarında da aynı yolla hüküm vermektedirler. Zîrâ onlar şöyle dediler:

Bugün mevcûd olan varlıklar herhangi bir zamanda şâyet yok idiyse o zaman onların meydana gelişinin mutlak bir yokluktan olduğu akledilemez,

Vâcibü'l-Vücûd: Varlığı ve meydana gelmesi başkasına muhtâc olmadan vâcib olan/olmazsa olmayan bir şey demektir.

Aklı Taksim: Bu *farazî taksim* diye de isimlendirilir ki, aklın bir şeyi düşünmesi ve onu şahsî husûsiyetlerini düşünceden ayırmakla beraber küllî kısımlara ayırmasından ibârettir.

Vehmî Taksim: O da hislerle, duyularla bilinen bir şeyin belirlenmesi, sonra da vehim yardımıyla ondan bir parçanın ta'yin edilmesi, daha sonra da bir başka parçanın, daha sonra bir başka parçanın ve böyle giderek parçaların ta'yin edilmesi, ama hâricte bir ayırmaya gitmemekten ibârettir.

Fekki (Parçalama Yoluyla Yapılan) **Taksim:** Bu, *kat'î taksim* diye de isimlendirilir ki, bir şeyin bir aletin nüfuzuyla hâricte ayırmayı icâb edecek bir şekilde taksiminden ibârettir.

Tahlîlî Cüzler/Analitik Parçalar: Bunlar, birlikte çoğalmasında meydana gelen parçalar demektir. Bitişik bir arşından yarımın, dörtte birin ve sekizde birin var olması gibi.

Terkibî Cüzler/Bir Araya Toplanan Parçalar: Bunlar çokluktan meydana gelen birlik demektir. Duvarın kerpiç ve çamurdan meydana gelmesi gibi.[Bknz.**Meybizi, Aynu'l-Kudat**, Mahmûd Hasan'ın **Muînu'l-Hikme** isimli kitabı, **Hallu'l-İntibâhât**]

5 Şurasını bilmelisiniz ki, eski felsefeciler madde ile sûretin telâzumuna yani birbirlerini lâzım getirmelerine hükmetmişlerdir. (Maddenin sûreti, sûretin de maddeyi gerektirdiğine) ve yine âlemin yani varlıkların, âlem, madde ve sûretten bir araya gelme olduğu için kadim olduğuna hükmederler. O zaman her ikisi de kadimdir. Hidâyetü'l-Hikme'deki **'parçalanamaz bir parçanın isbâtı'** ve **'heyûlâ'nın isbâtı'** fasıllarındaki kaynak işte budur.

6 Bknz.:**Dirâyetü'l-İsme**, Müellif rahimehullâh hazretlerinin kitabı, sayfa 5-56

düşünülemez.

Lâkin bir şeyin anlaşılabilmesi ve bilinmemesi onun asılsız olduğunun delili midir? Doğrusu odur ki, maddenin öncesinin yokluk olduğu akledilemeyince şüphe yoktur ki, onun öncesinin yokluk olmadığı da akledilemez. Çünkü onun varlığının bütün yönleri ve değişmelerinden önce yokluk vardır. Öyleyse bu varlık yani madde ile diğer varlıklar arasındaki fark nedir?, Ki bu varlıklar maddeye ârız olan sonradan gelen husûsiyetlerdir. Öyleyse anlayamamak kadim oluşla kadim olmayış arasında yani kadim oluşun asılsızlığına dâir kâim olan delile nisbetle müşterek olan bir şeydir. Bu delil herhangi bir zorakilik olmaksızın yeni felsefecilerin ve eski felsefecilerin aleyhinde kolay bir tatbikatla hükmünü veren (onları çürüten) bir şeydir.

Bu böyledir. Çünkü yeni felsefeciler maddenin belli bir müddete kadar sûretten tecrîd edilmiş/soyutlanmış olduğuna hükmetmektedirler. Hâlbuki onun sûretten tecrîd edilmesi muhâldir. Çünkü maddenin bi'l-fil varlığı yoktur. Aksine onun bi'l-kuvve varlığı vardır. Bi'l-fil var olmakla vasıflanması ancak sûretin ona bitişmesinden sonradır. Şurası da ma'lûmdur ki, bi'l-kuvve var olmak demek, ancak varlığı kabul edebilirlik demektir. Yoksa varlığın kendisi demek değildir. Şu halde maddenin sûretsiz de bulunabileceğine hükmetmek, iki zıt şeyin bir araya gelmesine hükmetmek demektir. Çünkü bunun ma'nâsı bi'l-fil var olmak, hem sâbittir, hem de sâbit değildir, demektir. Bunun da gerektirdiği şey, maddenin hiçbir şekilde var olmaması demektir. Nerede kaldı kadim olmakla sıfatlanması!

Şâyet -eski felsefecilere uyarak madde ile beraber sûretin de var olduğunu kabul ederlerse eski felsefecilere uyarak o zaman sûret-i cismiyye, sûret-i nev'iyyesiz bulunamaz. Sûret-i nev'iyye de sûret-i şahsiyyesiz bulunamaz demektir. Artık madde bulunursa onunla beraber şahsî sûret de bulunacaktır; ki onlar dâimâ değişmektedirler. Artık ne zaman maddenin üzerine bir başka sûret-i şahsiyye ârız olursa, ya ilk sûret kalır, yâhud da yok olur. Birinci takdîrde; bir şahsın iki şahıs olması lâzım gelir. Çünkü şahsın şahıs hâline gelmesi sûret-i şahsiyye iledir. Ne zaman ki, iki sûret-i şahsiyye bir araya gelirse artık şahıs iki şahıs hâline gelir. Bu da muhâldir ve bâtıldır.

İkinci takdîrde; eğer birinci sûret-i şahsiyye yok olursa, şübhesiz ki o kadim değildir, aksine hâdistir. Çünkü kadimin yok olması imkânsızdır. Bundan ön-

ceki sûret-i şahsiyye de yine zikredilen bu delil ile hâdis olmuş olur. Sûret-i şahsiyyenin ferdlerinin tamamı hâdis olunca da mutlak sûret-i şahsiyye de yine hâdis olup, öncesinde yokluk bulunur. Öyleyse sûret-i nev'iyye yok olmuş olur. Sûret-i nev'iyyenin yok olmasıyla da sûret-i cismiyye yok olmuş olur. Sûret-i cismiyyenin yok olmasıyla madde yok olmuş olur. Dolayısıyla madde nin kadimliği bâtıl olmuş olur.⁷

Neredeyse anlayamayacakları hâlis yokluktan var olmaya gelince; şüphe yok ki, bu, **imkândan uzakta görmektir; Muhâl görmek** değildir. İmkândan uzak görülen şeyler vâkı' olmaya, meydana gelmeye ters düşmez. Aralarının karıştırılması birçok yanlışlıkların sebebidir. Nitekim bunu önceden açıklamıştık.

Buradan ortaya çıkmaktadır ki, maddenin kadim olduğuna inanmak, İslâm'a zıttır. Kendisini İslâm'a nisbet eden kimselerden maddenin kadim olduğuna inananlar, hem yeni felsefeye, hem de İslâm'a ters düşmektedirler. Zîrâ, bunda maddenin kadimliğine hiçbir mecâl yoktur. Yeni felsefecilere gelince; onlar Allah'a imân etmemeleri yüzünden (maddenin kadim olduğunu iddîa etmektedirler). İşte bundan dolayı dedim ki; şunlar (müslümân olduklarını iddîa etmelerine rağmen maddenin kadim olduğunu iddîa edenler), aynı anda hem İslâm'a hem de yeni felsefeye ters düşmektedirler.

Doğru bir derin düşünüşle düşündüğümüz zaman bize ortaya çıkmaktadır ki, maddenin kadim olduğunu kabul ettikten sonra yaratıcıya muhtâc olunmamaktadır. Çünkü maddenin kendisi varlığının temel sebebi olunca, artık o vâcibu'l-vücûd hâline gelir. Yani varlığı kendinden ve başkasına muhtâc bulunmayan olur. Varlığı vâcib olanın bir baş-

7 Musannif rahimehullâh hazretlerinin **Dirâyetü'l-İsme** isimli eserlerinin 68. sahifesinde anlattığının hulâsası şudur: Maddeye lâzım olan, maddeden ayrılmayan sûretler, hâdis olduğu müddetçe maddenin kadim olması mümkün olmaz. Çünkü biz maddede bulunan en basit sûrete yükselmiş olursak, akılda ondan evvel daha basit bir sûret olmasının düşünülmesi mümkün değildir. Bu yüzden biz şöyle deriz: Bu sûret yokluğu kabul etmesi deliliyle hâdistir. Hâdis yani sonradan olmayı kabul etmesinden önce ise maddenin hâli neydi. Ya o sûretsiz idi diyecekler ki, bu muhâldir. Çünkü maddenin sûretsiz olarak bulunmasının muhâl olduğu önceden geçmişti. Ya da bunun bu sûretten evvel ondan daha basit bir sûret üzere olduğunu söyleyeceklerdir. O ise farz edilen aksine olan bir şeydir. Yâhud da maddenin bu sûretlerle beraber sonradan meydana geldiğini söyleyeceklerdir. Bu takdîrde madde kadim değil hâdis olmuş olur ki, aranan da budur.

ka şeye muhtâc olması ise muhâldir. Çünkü madde ile hareket, hararet ve değişik fiilleri gibi sıfatları arasındaki nisbet, Allah teâlâ'nın sıfatları ve fiilleri kendisi arasındaki nisbet gibi olması mutlaka lâzımdır. Şu halde Allah teâlâ'nın varlığı maddenin sonradan olma olmasına bağlı bir şeydir.8

Şâyet ikisinin (Allah'ın kadımlığıyla maddenin kadımlığının) arasını kıdem-i zâtî ve kıdem-i zamânîyle ayırırlarsa, kelâm âlimleri bu husûsta eski ilmi kelâm'da konuşmuşlardır. Mâdem ki, şu anda hiçbir kimse ona hükmetmemektedir, öyleyse biz onu bir taraftan atıyoruz.9

Şâyet bir kimse maddenin cüzlerinin sûretle beraber kadîm olduğunu söyler ve maddenin küçük zerrelere sûretinde olup, parçalanamayacağı, akli ve vehmî parçalamayı kabul edeceği, ama ayrılma taksimini kabul etmeyeceği iddiâsıyla bu sûretin sürekli sonraki hâdis olan sûretle beraber bâki olduğuna inanırsa, -nitekim, filozof Dimokratis buna hükmetmektedir- yâhud da maddenin ondaki tahlili cüzlerin var olmasına rağmen sûretle beraber tek bir muttasıl hâline gelmesine i'tikâd ederse¹⁰ biz şöyle deriz: Madde Dimokratis'e

8 Musannif rahimehullâh teâlâ şunu murâd etmektedir: Maddenin kadîm olduğunu kabul ettiğimiz takdirde onun varlığının vâcib olduğunu da kabul etmek zorundayız. Çünkü maddenin zâtî varlığının temel sebebidir. Bilinen şeylerdendir ki, vâcib olan, ne zâtında ne var oluşunda, ne sıfatlarında ne de fiillerinde bir başka vâcibe muhtâc olmaz. Bu yüzden birisi çıksa şöyle dese; madde kadîm olmasına rağmen sıfatlarında ve değişmelerinde bir başka vâcibe muhtâctır. Ona şöyle cevâb verilir: Bu sıfatların var oluşlarında bir başka vâcibe muhtâc olmamaları husûsunda Allah'ın sıfatları rütbesinde olmaları mümkündür. Bu sebeple maddenin kadîm olması inancı Allah sübhânehû ve teâlâ'nın varlığı akidesiyle beraber bulunamaz.

9 Bazı eski felsefeciler şöyle demişlerdir: Allah teâlâ kadîm olduğu gibi madde de kadîmdir. Fakat maddenin kadîm oluşu, zamanla alâkalı bir kadîm oluş, Allah'ın kadîm oluşu da zâtıyla alâkalı bir kadîm oluştur. **Zâtî kadîm oluş**, başkasına ihtiyâc duymadan varoluş, zamanla alâkalı kadîm oluşta ise, bir başkasına ihtiyâc vardır. Fakat ondan önce bir zaman geçmemiştir. Bunu biz kabul etmediğimiz takdirde o zaman varlığı vâcib olan iki şeyi kabul etmek lâzım gelmez.

10 Bilmelisiniz ki, madde hakkında başka **iki mezheb** daha vardır:

Birincisi: Madde hissen taksim kabul etmeyecek zerrelere sûretindedir. Ancak akıl ile taksim kabul eder. Âlemde şahid olduğumuz değişikliklerin tamamı bu zerrelere ayrılmalara ve bir araya gelmeleriyledir. Yoksa zâtları ebediyen değişmemektedir. Anlayışa yaklaştırmak için verilebilecek şu misâl vardır: Şâyet biz susam hubûbatının bir yığınının var olduğunu farz etsek, onu değişik dört şekle soksak, sonrada onu bir kimse uzaktan görse:

âid cüzler sûretinde veyâhud tahlili parçalar sûretinde olsa iki hâlden bir hâl üzere olması mutlaka lâzım gelir: Ya hareket hâlinde olacak, ya da hareketsizlik hâlinde olacak. Eğer hareket ediciyse o zaman hareket kadîm olmuş olur. Eğer sükun hâlinde ise o zaman da sükun yani hareketsizlik kadîm olmuş olur. Hâlbuki biz bazı cisimlerin hareketli olduklarını, hareket etmeleriyle de o parçaların hareket etmekte olduklarını görmekte ve müşâhede etmekteyiz. O halde sükun ortadan kalkmış oluyor. Nitekim bazı varlıkları da hareketsiz olarak görmekteyiz. Sakin olmasıyla da o parçalar sakin olmaktadır. Böylece hareket yok olmaktadır. Hareket ve sükunun yok olmasını biz her zaman müşâhede etmekteyiz. Hâlbuki **kadîm** olan bir şeyin yok olması imkânsızdır. O halde bu eşyanın hareketi ve hareket etmemesinin kadîm oluşu imkânsızdır. Parçalar şu iki halden boş kalmaz. Böylece sâbit olmuştur ki, parçalar kadîm değildir.

Allah celle şânühû'nun maddenin hâdisliğine dâir olan tasarrufunu anla-

onları bir hâlde olarak zannetmez. Aksine onları bazen kara, bazen de yeşil zanneder. Bazen değişmeler ve alt üst olmalara göre bu farklı olur. Ma'lûmdur ki, o susam taneleri ebediyen değişmez. Aksine o değişiklik hareketlerdedir. İşte bundan dolayı onları gören ve onlara bakan aldanır. Maddenin cüzleri de böyledir. Haddizatında onlar değişmezler. Şu kadar var ki, hareketler ve hareketsizlikler onlara âriz olur. Maddenin aslı değişmeyince de madde kadîm olmuş olur.

İkincisi: Eczâ-î Tahliliyyeye hükmetmenin tafsilî şudur: Bazı filozoflar şöyle demişlerdir: **Madde, sûret ile beraber tek bir bitişik şeydir.** Yani unsurların tamamı **kıdem** sıfatına hâs bir sûrette bulunurlar. Orada ne zerrelere vardır, ne de parçalar vardır. Sonra ilk cüzler parça parça ayrılırlar. İşte bu parçalara **Eczâ-î Tahliliyye** derler.

İki mezheb arasındaki fark: Birinci mezheb şöyle diyor: Madde parçalanamayacak zerrelere ve parçalar sûretinde idi. Sonra da bunlar bir araya geldi ve âlem var oldu. İkinci mezheb şöyle demektir: Madde bir arada olan bir sûret hâlinde idi, sonra da ayrıldı ve bununla âlem var oldu. İki mezhebin dayandığı nokta da madde kendi zâtının kadîm oluşuyla beraber sûretiyle de kadîm idi. Velhâsıl madde bu iki te'vîlle sonradan olmanın kaynağı olan şeyden kurtulmuş oldu. O hâlde maddenin kadîm olduğunu söylemek doğrudur.

Musannif rahimehullâh iki te'vîli de şu sözleriyle iptal etmiştir: Şu cüzler ya hareket hâlinde dirler, yâhud da hareketsizdirler. Eğer hareket halindeyseler, hareket kadîmdir. O yüzden o hareketin devamlı olması mutlaka lâzımdır. Hâlbuki biz birçok kez görmekteyiz ki, hareket bir şeyden kaybolmakta ve ona hareketsizlik gelmektedir. Şâyet hareketsiz ise, o zaman hareketsizlik kadîm olmuş oluyor. Dolayısıyla onun yok olmuş olması mümkün olmaz. Hâlbuki biz birçok şeyde hareketi müşâhede etmekteyiz. O hâlde hareketsizlik yok olmuş oluyor. Yok olan da kadîm olmaz.

mamaya gelince; bu katıksız bir **imkân ve ihtimâlden uzak görüş ve görünmeyeni, görünene kıyâslamaktır.**¹¹

Sürekli değişme hâlinde olan bir şeyin kadîm olduğu nasıl anlaşılabilir. O halde anlayamamak aramızda müsterek olan bir şeydir. Dolayısıyla bu anlayamamakla hüccet ileri sürülmez. Şu halde ala küllî hâl kıdem, bâtil ve şübhesiz ve şeksiz muhâl olmuş olur.

Bütün bu delillere sırt çevirecek ve bunlarla hükmetmeyecek olsak, yine de maddenin kadîm olduğu her hâl ü kârda bâtildir. Çünkü kadımlığına dâir hiçbir delil yoktur. Dolayısıyla onun kadîm veyâhud da kadîm olmaması müsâvî iki ihtimâldir. O zaman aklen ikisini de söylemek mümkündür. Önceden de söylemiştik ki, iki tarafı muhtemel olan işlerde sâdik bir haberci iki taraftan birisini haber verince ona hükmetmek vâcib olmuş olur. Hâlbuki burada maddenin sonradan olma olduğu ve kadîm olmadığı ta'yin edilmiştir; zirâ Allah celle celalühû şöyle buyurmuştur: **'O Allah göklerin bedî'idir.'**¹² Resûlullah sallellâhu aleyhi ve sellem'de şöyle buyurdu: **'Allah vardı, O'nunla beraber hiçbir şey yoktu'**¹³

11 Yani onlar Allah teâlâ'nın kudretini ve mahlûkâtta tasarrufunu kendilerinin kudret ve tasarruflarına kıyâslamaktadırlar. Onlar kendileri yoktan bir şeyi var etmeye muktedir olamayınca, Allah sübhânehû ve teâlâ'nın da aynı şekilde hiçbir şeyi yoktan var edemeyeceğine hükmetmektedirler. Allah muhâfaza...

12 Bakara:117, En'am:101 **Fahri Razi**, Tefsir'inin (4/27)'sinde şöyle demiştir: **İbda, inşa etmek demektir ve İbdâ'nın ziddi sonradan bir misâle göre icad etmek demektir.** İşte bundan dolayı insanlar kendisinden önce olmayan bir şeyi söyleyene, yâhud da işleyene **mubtedi'** derler. **Râzî yine Tefsir'inin (13/118)'inde şöyle demiştir. İbdâ geçmiş bir model olmaksızın bir şeyi meydana getirmeye derler.** İşte bundan dolayı fenlerden herhangi bir fende önceden olmayan bir yolla bir şey ortaya koyana **'o, o husûsta ibda etti'** derler.

13 İmâm Buhârî Sahih'inde (1/453 Yaratılanların İlk Yaratılışı Kitâbında Allah azze ve celle'nin **'O'dur yaratılanları ilk yaratan'** âyet-i celilesi hakkında **İmran İbnu Huseyn** radiyellâhu anhu şöyle dedi: **Nebî sallellâhu aleyhi ve sellem'in yanına girdim ve devemi kapıya bağladım.... Şöyle dedi: 'Allah teâlâ vardı, ama O'ndan başka hiçbir şey yoktu.'**

Yine **İmâm Buhârî** Sahih'inde (2/1103 Kitâbu'r-Red ale'l-Cehmiyye ve Gayrihim... Allah teâlâ'nın **'Arşı suyun üzerindeydi'** âyeti celilesi bâbı) Lafzı da şudur: **'Allah vardı, ondan önce hiçbir şey yoktu.'**

Tirmizî rahimehullâh Camii'nde (5/288, 3109) rivâyet etmiştir. Ebû Zerr radiyellâhu anhu'dan şöyle dediği rivâyet edilmiştir. "Ya Resulellah dedim. Rabbimiz yarattıklarını yaratmadan önce neredeydi." O şöyle buyurdu: "O amâda idi. Altında da hava yoktu, üstünde de hava yoktu. Arşını suyun üzerinde yarattı.

Ahmed İbnu Menî' şöyle dedi: Yezid İbnu

Böylece bu husûsta nakil de bulunduğundan dolayı böyle hükmetmemiz (âlem kadîm değil hâdistir dememiz) vâcib olmuştur.

Bu, işte birinci yanlışlıktır. İkinci yanlışlığa gelince onun açıklaması bu birinci intibâhı ta'kib eden ikinci intibâhtadır.

İkinci İntibâh Allah'ın Kudretinin Bütün Varlıkları İçine Aldığının Açıklaması Hakkındadır.

Birinci yanlışın hâsılı, Allah teâlâ'dan başkası için sırf Allah'a hâs olan bir şeyin (kadîmliğin) isbât edilmesi. Bu yanlışlığın hâsılı Allah sübhânehû ve teâlâ'dan bir kemâl sıfatının nefyedilmesidir ki, o da kudretinin her şeyi içine aldığı sıfatıdır. Zîrâ yeni bir takım kültürlü insanlar dilleriyle iddiâ etmekte ve yazılarında yazmaktadırlar ki, hiçbir şeyin üzerinde yaratıldığı fitrata (nature) ters düşmesi mümkün değildir. Bu iddiâlarını birisi aklı, diğeri de naklî olmak üzere iki yolla isbât etmektedirler.

Aklî Yol: Aklî yola gelince; meselâ ateş her zaman varlıkları yakar. Bunun aksini ebediyyen görmedik. Kezâ (her) doğanın anadan, babadan doğma olduğunu görüyoruz. Hâlbuki bunun hilâfını görmüyoruz. O hâlde bu kâideye ters düşen her ne varsa bâtıldır. Buna binâen mu'cizeleri -ki onlar hârikulâde hallerdir- ya vâkıyı temelde yalanlamak sûretiyle açıkça, ya da vâkıyanın hakkında nass bulunması ve kat'ıyyen sâbit olması sebebiyle onu inkâr etmek kendileri için mümkün olmadığı husûslarda zayıf bâtıl bir te'vîle inkâr ettiler. Bu, Resuller aleyhimü's-salavâtü ve't-teslîmât efendilerimiz hazerâtının mu'cizeleri hakkındaki yollarıdır. Evliyânın kerametleri için ise onlar katında hiçbir i'tibâh yoktur.

Bu, mefsedetlerin/bozuk ve zararlı düşüncelerinin tamamının dayandığı temel, bir şeyin fitrata muhâlif olarak vuku bulmasının imkânsız olacağı husûsundaki i'tikâdlarıdır. İşte bunlar ey efendiler, katıksız (yani delîlsiz) iddiâlardır ki, bunların delîle ihtiyacı vardır. bu kimselerin onları görmemeleri ve müşâhede etmemeleri ise delîlle alâkalı olan bir şey değildir. Zîrâ bunun hâsılı istikrâdır¹⁴ (yani araştırma-

dır). İstikrâ'da kişi bazı cüz'ilerin bir kısmını müşâhede eder. Ve onlarda ortak bir şey görür. Bu ortak bir miktarla görmediği diğer cüz'iler üzerine hüküm verir. Bu hüküm kesin olmayan bir hükümdür.

Evet, bununla başka cüz'iler hakkında zan mertebesinde hüküm sâbit olur. Zan ise sadece ona kendisinden daha kuvvetli bir delîl ters düşmediği hususlarda delîl ve hüccet olabilir.

Sonra istikrâ ile elde edilen zannî hüküm ancak devamlı olur. Devam ile ise zarûret hâsıl olmaz. -Yani muhâlif taraftan imkân nefyedilmez- aksine imkânın olmadığına dâir müstakil yani başlı başına bir delîle ihtiyâc duyulur. Zannın ise kendisine, kendisinden daha kuvvetli bir delîl karşı olduğu husûsda hiçbir eseri olmaz. Tâ ki, o zaman vâcib olan en kuvvetli delîl¹⁵ ile amel etmek olur. İmkânın olmadığına dâir hiçbir delîlin bulunmadığı ve zannî hükmün hilâfına kâim olan en kuvvetli delîlin bulunduğu yerde onları en kuvvetli delîl ile hüccet ileri sürmemeye ve uzak bir te'vîle meyletmemeye çağırان hangi sebep olabilir. Üstelik te'vîl zâhirden çevirmektir. Dolayısıyla ona ancak ihtiyâc hâlinde gidilir. Hâlbuki burada herhangi bir hâcet yoktur. Öyleyse ne için delîle gidilsin. Bu gibi te'vîllerde eğer saha genişletilecek olursa, elbette ibârelerden ve şahidliklerden ma'nâları için herhangi bir şey kalmaz. Çünkü onlar artık delîlden doğmayan te'vîl ve ihtimâllere ma'rûzdur.

Naklî Delil: Naklî delîle gelince; o da şudur: Allah azze ve celle şöyle buyurmuştur: **'Allah'ın sünneti için asla**

Sonra istikrâ ya tamdır, onda cüz'ilerin (ayrı ayrı maddelerin her birisinin) hâllerinin araştırılmasıdır. Şu sözümüz gibi: Her hayvan ya natiktir, ya da natik değildir. Hayvanlardan her bir natik veyâhud da hayvanlardan her bir natik olmayan hassâstır. Bu şu neticeyi ortaya kor. Her bir hayvan hassâstır. Bu kısım kesinlik ve yakın ifade eder. Ya da istikrâ nâkistir. Cüz'ilerin çoğunluğu arayıp bulmakla yetinilir. Şu hayvan çiğneme anında alt çenesini hareket ettirir. Çünkü insan böyledir. At, sığır aynı şekildedir ve hayvan ferdlerinden karşılaştığımız başkalarına kadar böylece gidebilirsiniz. Bu kısım (istikrâ) ancak zan ifade eder. Zîrâ câiz olan şeylerdendir ki, hayvanlardan çiğneme anında alt çenesini oynatmayanlarına da, rastlamamışızdır. Nitekim timsahta bunu işitmekteyiz. Hayr Âbâdî'nin el-Mirkât'ına bakınız.

15 Yani bir takım cüz'iler için, başka bir takım cüz'ileri müşâhede etmekle hüküm isbât etmek zannîdir. Zann ise hilâfının ebediyyen olmayacağına dâir kesinlik ifade etmez. Aksine bunu ihtimâlde bulundurur. O hâlde hilâfının vâk' olmasının nefyine dâir başlıbaşına bir delîle mutlaka ihtiyâc vardır. bu zannî delîle ondan daha büyük bir delîl muâraza ettiği zaman ise onunla amel etmek vâcib olur.

bir tebdil bulamayacaksınız.¹⁶

Bilmelisin ki, bu âyetle delil ileri sürmek iki şeye bağlıdır.

Bir: Bu ayetteki 'sünnet'in bütün sünnetler olması

İki: Bu değiştirmenin fâilinin, yaratıcı ve başkalarını da içine alıcı olması.

Hâlbuki bu iki şeye dâir herhangi bir delil yoktur. Çünkü **mümkün** olan -hatta **vâkî'** olan- şeylerdendir ki, burada 'sünnet'ten murâd edilen âyetin -gidişine bakarak- bu âyette sözü edilen husûsî işlerdir. O da kısacası **hakkın bâtıla bürhânla yâhud da kılıçla gâlib geleceğidir.**

Farzetsek ki, bu âyetteki, sünnet bütün sünnetleri içine alır. Şübhesiz ki, **'değiştirme'nin** fâili Hak sübhânehû ve teâlâ'dan başkasıdır. Ma'nâ, hiçbir kimsenin Allah teâlâ'nın hükmettiği sünnetler ve fiilleri değiştiremeyeceğidir. Allah sübhânehû ve teâlâ'nın sünnetleri kralların, bazı kere muhâliflerin ortaya çıkan ızdırabları sebebiyle yerine gelmeyen emirleri ve hükümleri gibi değildir. Aksine onlar (Allah'ın sünnetleri) Allah teâlâ'dan başkasının değiştirmesiyle değişmezler. Âyetle anlatılan ise Allah teâlâ'nın va'dinin ve azâb tehdidinin muhkemleştirilmesidir.

Burada başka bir üslûb daha da vardır ki, onu bu iddiâlarını isbât için seçmektedirler ki, o, aklî ve naklî iki mukaddimededen meydana gelmektedir.

Şöyle dediler: Allah teâlâ'nın sünnet ve âdeti fiili bir va'ddir. Va'dde va'di yerine getirmemekte nass ile imkânsız olan bir şeydir.¹⁷

Cevâb: (Yukarıdaki naklî olan) ikinci mukaddime herhangi bir te'vîl olmaksızın doğrudur. Birinci mukaddimeyi ise kabûl etmiyoruz. Zîrâ biz gökyüzünün mevsiminde yağmur yağdırmakta olduğunu müşâhede etmekteyiz, görmekteyiz.

Böylece yağmur yağdırmak semânın âdeti olmuş olur. Sonra orada bir vakit de bulunur ki, semâ, mevsiminde ilk defası için yağmur yağdırmaktan geri durur. Zîrâ sâbit olmuştur ki, âlem hâdistir. Öyleyse bunun fiili bir va'd olmasına rağmen âdetinde tehâlüf nasıl bulunabilir.

Hâdis olan bütün madde çeşitleri işte böyledir. -Nitekim bunları sana

16 Fatır:43

17 Allah teâlâ şöyle buyurdu: **'Allah hiç şübhesiz ki va'dde hulfetmez (va'dini yerine getirmezlik yapmaz)'** (Ali İmran:9) İki mukaddimenin neticesi açıktır. Yani: Allah teâlâ'nın sünnetinin yerine gelmemesi ve bir şeyin fitrata muhâlif olarak meydana gelmesi muhâldir.

Hârun şöyle demiştir. **'Amâ'** demek **onunla beraber hiçbir şey yok** demektir.

İbnu Mâce de bu hadîsi lafızda küçük bir değişiklik rivâyet etmiştir. (1/64, 65, - 182)

14 Bilmelisiniz ki istikrâ; kendisinde cüz'î hükümlerden küllî bir hükme dâir, delil getirme hüccetidir.

takrîr ettik- Birinci nev'i maddede var olunca ve şu nev'in ferdleri de bir müddete kadar bulununca bu, âdet halini alır. O hâlde şu âdette tehalluf nasıl mümkün olur ve başka nev'in ferdleri nasıl bulunur. İster **İrtika Nazariyesi** (evrim teorisi) olsun, -nitekim bu, yeni bazı naturalistlerin görüşüdür- yâhud da yaratılış nazariyesi¹⁸ üzerine olsun, değişmez, birdir. Nitekim bu Ehl-i Hakın tahkikidir.

Eğer dense ki; Hak sübhânehû ve teâlâ'nın va'dinde tehalluf olmaz. Zîrâ âdetin aslı eserlerin tabii sebebler üzerine kurulmasıdır.¹⁹ Şu hâlde yağdırmak veya yağdırmamak her ikisi de âdetin altındadır. Âdete muhâlif değildir.

Şöyle deriz: Tabii sebebler kendi içinde Hak sübhânehû ve teâlâ'nın tasarrufuna ve O'nun irâdesinin onunla alâkalı hâle gelmesine muhtâctır. İşte burada sizin iddiâ ettiğiniz temel kâide için bir başka temel kâide de ortaya çıkmaktadır; o da Hak sübhânehû ve teâlâ'nın kudret ve iradesiyle tasarruf etmesidir. Şübhesiz ki, bilinen tabiat kanunlarının aksine bir hâdise vâki' olsa da, bu asıl kâimdir. O zaman âdete muhâlif şey kalmamaktadır. Aksine ona muvâfık hâle gelmiştir. Yâhud da hakîkate değil de görünürde şekillen âdete muhâlif olmuştur. Şu hâlde vâkiaların inkâr yâhud tahrîfine hiçbir hâcet kalmamıştır.

Üçüncü İntibâh Peygamberlik Hakkındadır.

Bu bâbda birçok **yanlışlıklar** vardır.

Birinci (Yanlış)

Vahyin Hakîkati Hakkındadır.²⁰

18 İrtika Nazariyesi /Tekâmül Teorisi, (kimi) felsefecilerin ve filozofların seçtikleri bir nazariyedir ki, başlarında Darwin bulunmaktadır. Onun mezhebi şu andaki değişik hâlde bulunan nev'ilerden herhangi bir nev'i başlıbaşında bulunmaz. Aksine tek bir nev'i asıldır. Zamanın geçmesiyle de değişir, başka şekiller alır. Şu hâlde insan çeşidi işinin başında kurtçuk sûretinde idi. Sonra maymun gibi başka canlılar sûretine döndü. Sonra da insan nev'ine dönüştü.

Ehli Hak, yani Ehl-i Sünnetin görüşü ve akîdesi ise Allah teâlâ kudret ve irâdesiyle her bir nev'i başlı başına yarattı. Yoksa Darwin'in iddiâ ettiği gibi değil. Darwin nazariyesinin tafsilî ve tenkîdi inşaallah ileride gelecektir.

19 Bunun açıklaması şudur: Allah sübhânehû ve teâlâ'nın yağmurlardaki âdeti eserlerini sebebler üzerine tertîb etmesidir. Yani yağmur ancak belli bulutlar bulunduğu zaman olur. O bulutlar bulunmadığı zaman olmaz. O hâlde âdet tabii sebeblerin terettübüdür. Allah teâlâ en iyi bilir.

20 Râğıb el-Müfredât'ında şöyle demiştir: Vahyin aslı, sür'atli bir işâret demektir. Sür'ati içinde bulundurduğu için **'vahiy emri'** denilmiştir. Bu (vahiy bazan) işâret ve ta'riz

İctihâd iddiâsında olanlardan kimisi, vahyin hakîkati husûsunda şöyle iddiâ etmiştir: İnsanlardan bazıları ümmetlerinin salâhı hakkında, ciddi çalışmalar için fikirlerine kavî düşünceler gâlib olur ve de o ümmetin halleri için acı duyarlar. Ondan dolayı uykusuz kalırlar. Bu düşünce onlardan asla ayrılmaz. Hatta şuurlarının üzerinde o kadar hâkim hâle gelir ki, onların hayâlleri her an yavaş yavaş derinlere dalar. Nihâyet bu hayâl zihinlerinde öylesi düşünceler meydana getirir ki, sanki onlar oraya hâricten atılmışlardır. Hatta kimi zaman olur ki, bu hallere dalış bazı işitmekte olduğu vehmî sesleri meydana getirmeye kadar yükselir. Bu, adamın kulağıyla duyması gibi, yâhud bazı vehmî sûretleri gözünde misâllendirir ki, onları gözleriyle görür. Hâlbuki o anda bu sesler ve sûretler aslında yoktur. Bunlar sadece bu güçlü hayâl edişin doğurduğu bir şeylerdir.

Lâkin şunların sözünü ettiği **vahyin hakîkati (!)**, açık ve doğru naslara ters düşmektedir. Zîrâ naslar açıkça ifâde etmektedirler ki, vahiy melek vâsıtasıyla ğaybdan gelen bir feyizdir. Melek ise bazen olur, onu (kalbe) atar. -Bunun hakkında hadîste **'gönlüme üfledi'** ta'biri kullanılmıştır- Bazen de olur ki, onun sadece sesi duyulur. Bazen de melek görülür ve bizzat ağzından konuşur. Nitekim Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm şöyle buyurdu: **'Melek bana bazı kereler gelir ve bir şekle girer.'**²¹ Yeni tabiat ilimleri bu hakîkati sadece meleklerin varlığını kabul etmedikleri için inkâr etmektedir -ki buna dâir onların hiçbir delilleri yoktur- inşaallah gelecek intibâhlarda meleklerin varlığından bahsedeceğiz.

Bununla bilinecektir ki, onların varlığı

yolu üzere sözle olur. Bazan da terkipten soyunmuş (cümle ve kelâm olmayan) bir ses ile, bazı uzuvların işaretiyle ve yazmakla... olur. Allah'ın Nebilerine ve velilerine attığı ilâhî kelimeler için vahiy denilir. Bu da **'Allah'ın bir beşere konuşması ancak vahiyyle olur.'** Allah teâlâ'nın **'...O'nun dileyeceği şeye izin vermesi ile'** sözünün delâletine göre değişik değildir. Bu da, ya zâtî görünen, sözü duyulan bir elçi vâsıtasıyla olur. Cebrâîl aleyhissalâm'ın Nebî sallelâhu aleyhi ve sellem'e belli bir sûrette tebliğ etmesi gibi. Yâhud görmeden, bir sözü işitmekle olur. Mûsâ aleyhissalâm'ın Allah'ın kelâmını işitmesi gibi. Yâhud da gönüle atmakla olur, aleyhissalâtü vesselâm efendimizin şöyle zikretmesi gibi: **'Rûhul Kudüs içime üfledi'** Yâhud da ilhâm ile olur. **'Biz Musa aleyhissalâm'ın anasına onu emzir diye vahyettik.'** Veyâhud da teshir ile olur. Allahu teâlâ'nın **'Rabbın arıya vahyetti'** Yâhud da uykulu olur. Nitekim, Efendimiz aleyhissalâtü vesselâm şöyle buyurdu: **'Vahiy kesildi, müjdeleyiciler kaldı: Mü'minin rüyası, ilham, teshir ve uyku.'**

21 Buhârî (2315)

ğy aklen muhâl değildir. Aklen mümkün olan şey de, sahîh bir nakille vâki' olduğu sâbit olursa onu kabûl etmek aklen vâcib olur. [İkinci kâideye bak]

İkinci (Yanlış)

Mu'cizeler Hakkındadır.

Mu'cizelerin hakîkati, tabii sebebler vâsıtasıyla olmadan meydana gelen işlerdir. Bir takım yeni naturalistler mu'cizeleri de hiçbir bürhân ve dayanak olmaksızın inkâr etmişler ve buna binâen kat'î mu'cizelerden haber veren kat'î nasları te'vil -hatta tahrîf etmişler- ve onları sıradan işler hâline sokmuşlardır.²² Allah teâlâ'nın **'asan ile taş vur'** sözü hakkında bunun sıradan bir vâkia olduğunu, bunda herhangi bir garabetin bulunmadığını söylemişlerdir.²³

Bu minval üzerine te'vil etmeye imkân bulamadıkları işleri de ipnotizma (**MESMERİSM**)/(kabaca) öyle göstermek cümlesine dâhil etmektedirler. Nitekim, Mûsâ aleyhissalâm'ın asâsının yılan hâline dönüşmesi hakkında böyle demişlerdir. Biz bu karışıklığın kaynağını zikretmiş ve onu ikinci intibâhta savmıştık.²⁴

Kâdir-i mutlak/her şeye her bakımdan güç yetiren Allah nasıl ki, tabii sebepleri (başta) herhangi bir sebep olmadan yaratmışsa, -aksi takdirde teselsül lâzım gelirdi ki, o da muhâldir- şübhesiz ki O, aynı şekilde sebeblerle meydana gelen şeyleri, sebebler olmadan da yaratmaya kâdirdir. Burada en çok söylenebilecek olan bunun **-imkânsız**

22 Zamanımızdaki bir takım çokbilmişlerin hârikulâde hâdiseler olan mu'cizeleri akli ve fenni bir şekilde isbât etme çabaları bu düşüncenin eserinden başka bir şey değildir. (Mütercim)

23 Bazı reformist müfessirler **'hani Mûsâ (aleyhissalâm) kavmi için su istemişti de, biz ona, asan ile taş vur dedik (O da vurdu ve) ardında ondan (taştan) on iki pınar fıskırdı'** âyet-i celîlesini şöyle tefsir etmişlerdir: **'Bunun ma'nâsı şöyledir: Mûsâ aleyhissalâm'ın kavmi susadığı zaman Mûsâ Rabbine duâ etti, O da, O'na yürümesini ve asasına dayanarak dağa çıkmasını emretti. O da bunu yaptı. Bunun üzerine orada oniki pınar buldu.'** (Bu tefsiri yapan şöyle dedi:) **'Bunda hiçbir garibsenecek yan yoktur; zîrâ pınarlar dağlarda bulunur.'**

Allah kahretsin onları, nasıl da doğrudan çevriliyorlar!

24 Musannif rahimehullâh şunu murâd etmiştir: Şu insanlar bir şeyin tabiatının ziddine vukua gelmesinin imkânsız olduğuna inanmaktadırlar ve bunun vukuunu bilmemeleriyle delil ileri sürmektedirler. Musannif rahimehullâh bunu ikinci intibâhta belîğ bir cevâbla cevâblandırmıştır. Çünkü bir şeyi bilmemekle o şeyin olmaması lâzım gelmez. Tafsilat ve başka bir takım mühim fâideler için ikinci intibâha müracaat et.

değil de- akli ve mantıki imkândan **uzak** bulunmasıdır. İkisinin arasında ise çok fark vardır.²⁵

Üçüncü (YanlıŞ)

(Mu'cizeleri Nebilik Delili Saymalarındır)

Onlar mu'cizeleri peygamberlilik için delil saymamakta, üstün ahlâkı ve övülen edebleri ona dâir delil saymakla yetinmemektedirler. Bu husûstaki dayanakları şudur: **'Harikalar, olağanüstü şeyler, eğer peygamberliğe delil olacak olsa, mesmerizm/ipnotizma ve göz boyamacılık da aynı şekilde peygamberliğin delilleri olması, peygamberliği gerektirmesi lâzımdır.'**

(Cevâb): Bu delil cidden zayıf bir delildir. Çünkü ipnotizma ve göz boyamacılık fizik üstü bir şey değildir. Zîrâ onlar yine tabii sebeblere dayanmaktadır. Şu kadar var ki, onlar, onlara alışık olmayan kimselere gizli kalmaktadır. İşte bundan dolayı bunu iddiâ eden, mahir kimseler yalanlamakta ve ona karşı çıkmaktadırlar. Enbiyâ aleyhimüssalâtü vesselâm efendilerimizin mu'cizelerine gelince; inkârcılardan hiçbir kimse bu mu'cizeler için tabii bir sebep vasfetmemiş, onlardan hiç kimse bunların karşısına çıkmamıştır. Bu yüzden onların gerçekten olağanüstü şeyler olduğu ortaya çıkmıştır. O takdirde mu'cizeler ve göz boyamacılık peygamberlik lâzım getirmek husûsunda ortak değildirler. Evet, övgüye şayan olan İslâmî edebler ve üstün ahlâklar da peygamberliğe delâlet etmektedir. Şu kadar var ki, Nebîlerin muhâtabları iki tabaka üzeredirler: (1) Akil ve anlayış sâhiblerinin tabakası; onlar İslâm'ın ahlâk ve âdâbından en yüksek mertebeyi yakalamışlardır ki, bu da hârikulâde bir şeydir. (2) Birinci tabaka mesâbesinde anlayışı olmayan insanların, sıradan olan-

25 Bu, getirdikleri problemin çözülmesidir: O da (problem de) şudur: Biz bir takım sebeblerle meydana gelen şeylerin, sebeblerle yaratıldığını görmekteyiz. Öyleyse mu'cizeler sebebler olmadan nasıl var olabilir?. Musannif buna şu cevâbı vermiştir: **Bu kâide külli değildir; aksine Allah'ın bir âdetidir ki, bu âdeti içinde bazen bunu yapmamak (âdetinin bulunması da) mümkündür.**

Nitekim tabii sebebler o sebebler olmadan da var olmaktadır. Aksi takdirde teselsül lâzım gelir. Bu da muhâldir. [Üçüncü kâideye bak]

Mütercim'in ilâvesi: Yani eğer bir takım şeyler bir takım sebeblere mutlaka bağlıysa o sebebler başka sebeblerden dolayı değilse o sebeblerle meydana gelen şeyler bazan sebebsiz de olabilir. Nitekim o şeylerin sebepleri sebebsiz olarak yaratılmıştır. Eğer onların da başka sebeblere dayalı olarak yaratıldığı iddiâ ediliyorsa, o zaman bu iş kedinin kuyruğu etrâfında dolanıp durmadan dönmesine benzer. Sonu da gelmez.(Mütercim)

larının tabakası; onlar için âdâb ve ta'lîmlerle delil ileri sürmek mümkün olmaz. Zîrâ onlar en yüksek mertebeyi yakalamaya güç yetiremezler. Bu yüzden o zaman her bir hikmetli kimseyi ve üstün ahlâk sâhibini bir Nebî zannederler. Hikmeti ilâhiye onlar namına peygamberliğe delil getirmek için anlayışları ve akılları miktârınca bir vesileyi gerektirir. Öyle ki, onlar için peygamberlik da'vâsının doğruluğuna dâir kaçınılmaz bir ilim hâsil olur. Mu'cizeler de göz boyamacıların göz boyamalarıyla karışmaz. Çünkü onların usta ve mâhir olanları mu'cizelere karşı çıkmaktan âciz kalmışlardır.

Dördüncü (YanlıŞ)

(Peygamberlik Hükümlerini Sadece Âhret İşleriyle Alâkalı Şeyler Olarak Kabûl Etmeleridir)

Onlar peygamberlik hükümlerini sadece âhret işleriyle alâkalı olan şeyler olarak kabûl etmişler ve dünya işlerinin peygamberlikle hiçbir alâkasının olmadığını iddiâ etmişlerdir.²⁶ Böylece kendilerini bu sahada din tasmasından kurtulmuş kimseler yapmışlardır. Hâlbuki nasslar, bütün açıklığı ile bunu yalanlamaktadır. Allah teâlâ şöyle buyurmuştur: **'Ne mü'min bir erkek, ne de mü'mine bir kadın için Allah ve Resûlü bir şeyi hükmettiği zaman işlerinde hiçbir muhayerlik hakkı yoktur.'**²⁷ Bu âyetin inîş sebebi, sadece ve sadece dünyalık bir iştir.²⁸ Hakkında mes'elenin karışık hâle geldiği aşılama hadîsine gelince²⁹ onda rey ve meşvere

26 Bizim coğrafyamızda da bunlara benzer zındıklar türemiştir... Bunların yanında ilâve olarak bir de dîni hükümlerin hemen tamamına yakınının yüzde iki veya üç veya beşinin dışında ferdî olarak yaşanabileceğini, bu çok az kısmın da pek o kadar mühim olmadığını iddiâ eden sapıtmışlar ve sapıtırıcılar da ortaya çıktı. Allah şerhlerinden Ümmet'i halâls etsin... (Mütercim)

27 Ahzâb: 36

28 Bu da seyyidemiz Zeyneb Bintü Cahş'ın Zeyd İbnu Harise radiyellâhu anhu ile nikahlanmaları işidir. Bkz. İbnu Kesir, Tefsîru'l-Kur'ânu'l-Azîm.3/3:489

29 Aşılama hadîsi Müslim rahimehullâh'in Sahîh'inde (4/1838) Hadîs No:2362'de Hazreti 'Âişe radiyellâhu anhâ'dan yaptığı şu rivâyettir: Nebî sallellâhu aleyhi ve sellem aşî yapmakta olan bir topluluğâ uğradı ve buyurdu: **'Yapmanız elbette elverişli olur.'** (Râvî şöyle) dedi: Bunun üzerine kurduğu zaman kabuk hâline gelen kalitesiz ekşi hurmalar meydana geldi. Sonra onlara uğradı ve şöyle buyurdu: **'Hurma ağaçlarınıza ne oldu.'** Onlar da **'Siz şöyle şöyle dediniz'** dediler. O da; **'siz dünyanızın işini daha iyi bilirsiniz'** buyurdu.

Bu hadîste anlatılmak istenen birçok insanlara karışık hâle geldi ve Nebî sallellâhu aleyhi ve sellem'e sadece hâlis ibâdetlerle alâkalı husûslarda uymanın vâcib olduğunu, muâmelâtta (yani insanlar arası

ile olan bir şeyin kayıtlandırılması var-

münâsebetlerde) -Allah korusun- uymanın vâcib olmadığını zannettiler. Hâlbuki aleyhissalâtü vesselâm her bir işte uyulmak ve itâat edilmek üzere gönderilmiştir. Bu işler ister dünya, ister âhret işleri olsun. Çünkü İslâm kâmil bir dindir. İbâdetlerden, muâmelelerden, siyâsetten, iktisattan olan hayatın bütün kesimlerinde O'nun yönlendirmeleri ve irşâdları vardır. **Dinin devletten ayrılması** ise İslâm'la hiçbir alâkası olmayan bir şeydir.

İş şunlara ancak Aleyhissalâtü vesselâm'ın **'dünyanızın işini siz daha iyi bilirsiniz'** sözü yüzünden karışmıştır. Biz bu hadîs üzerinde bütün tarihleriyle düşünecek olursak, onun sahîh olan murâdî açıkça ortaya çıkacaktır. İşte ben size hadîsi bütün uzunluğuyla naklediyoruz:

Müsâ İbnu Talha babasından şöyle dediğini rivâyet etti: Ben Resûlüllah sallellâhu aleyhi ve sellem'le hurma ağaçlarının üzerindeki bir topluluğâ uğradık. **'Bunlar ne yapıyorlar'** buyurdu. Onlar da **'hurmayı aşıyorlar, erkeği dişîye koyuyorlar, böylece aşılama oluyor'** dediler. Bunun üzerine Resûlüllah sallellâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: **'Zannetmem bu bir şey kazandırın'** (Râvî şöyle) dedi: Bu onlara haber verildi ve bu yüzden aşılamaı terk ettiler. Resûlüllah sallellâhu aleyhi ve sellem'e bu haber verince şöyle buyurdu: **'Eğer bu onlara fayda verirse yapınlar onu, ama şübhesiz ki ben sadece bir zan yaptım. O bakımdan beni zandan dolayı hesaba çekip suçlamayınız. Lâkin ben size Allah'tan bir şey aktardığım zaman onu alınız. Şübbe yok ki, ben, Allah azze ve celle'ye karşı asla yalan söylemem'** (Sahîh-i Müslim, H: 2361) Bu hadîsten Nebî sallellâhu aleyhi ve sellem'in onlara kesin bir emir vermediğini, ancak, sadece bir görüş bildirdiğini anladık. Çünkü o **'zannetmem ki, bu bir şey kazandırın'** buyurdu.

Bu vâkıyâ Rafî İbnu Hadîc radiyellâhu anhu efendimiz rivâyet etti: O'nun Müslim'deki rivâyetinde şöyle bir ifâde gelmiştir: **'Belki de siz böyle yapmazsanız sizin için daha hayırlı olur.'** (Hadîs No:2362) Müslim'deki 'Âişe ve Enes radiyellâhu anhumâ hadîsinde de şöyle gelmiştir: **'Siz yapmasaydınız elbette daha elverişli olurdu.'**

İbnu Mâce rahimehullâh'da Sünen'inde (2471. Hadîste) 'Âişe radiyellâhu anhâ seyyidemizden de rivâyet etmektedir ve onda şu ifâde bulunmaktadır: **'Yapmasaydınız, elbette daha elverişli olurdu.'**

Bu rivâyetlerden Nebî sallellâhu aleyhi ve sellem'in onları aşılaktan kesin bir şekilde yasaklamadığını, ancak, bu husûstaki aşılamanın bir şey kazandırmayacağı, aksine bu işi yapmadan da ağacın meyve vermesinin mümkün olacağı zannını ifâde etmiştir. Sahâbe radiyellâhu anhum emrine uymanın vâcib olduğu zannıyla O'nun görüşüyle amel edince şöyle buyurdu: **'Şübhesiz ki ben, ancak bir zanda buldum. O hâlde beni zan sebebiyle hesaba çekip suçlamayınız; lâkin Allah teâlâ'dan size bir şey söyledığım zaman onu alınız.'** Bu ma'nâyî Enes efendimiz şu sözüyle rivâyet etti: **'Siz, dünyanızın işini daha iyi bilirsiniz.'** 'Âişe radiyellâhu anhâ da şu sözüyle rivâyet etti: **'Sizin dünya işlerinizden bir şey olursa, bu sizin işiniz, ancak, dininizin bir işi olursa, bu da bana âid bir mes'eledir.'** (İbnu Mâce : 2471) İkrime, Rafî İbnu Hadîc radiyellâhu anhu'dan şu sözüyle bir rivâyette bulunmuştur. **'Ben sadece bir beşerim. Size**

dır. Nebî sallellâhu aleyhi ve sellem'in Şer'an verdiği hüküm böyle değildir. Anlayışa yaklaştırmak için bunun benzeri şöyledir. Devlet hâkimleri bizim dâhilî işlerimizin kanunlarına karışmaktadır. Bu, hakîki olan hâkim'e (ki O Allah sübhânehû ve teâlâ'dır) yaraşmaz mı?

dininizden bir şey emrettiğim zaman onu alınız, ama reyimle bir şey emrettiğim zaman ben sadece bir beşerim.'

İkrime şöyle dedi: **'Yâhud buna benzer bir şey söyledi.'**

Bu rivâyet yolları ve rivâyetlerle Aleyhissalâtü vesselâm efendimizin **'siz dünyanızı en iyi bilirsiniz'** sözünün ancak **hâlis tecrübeye dayanan işlerle alâkalı olduğu ve Şeriat'ın, hakkında helâlik veya haramlık hükmünü vermediği, aksine mübâh yaptığı mes'elelerle alâkalı olduğu** ortaya çıkmaktadır.

Aleyhissalâtü vesselâm efendimizin bu sözünden muradı şudur: Bu işlerden birisini rey ve zannıyla "belki de bu iş fayda verir, yâhud zarar verir" demekle söylediği bir şeyin hükmü, teşri hükmü değildir ki, ona uymak lâzım gelsin. Çünkü (o) temelde bir emir değildir.

İmâm Nevevî rahimehullâh şöyle dedi: Âlimler şöyle söylemişlerdir. Nebî sallellâhu aleyhi ve sellem'in **'reyden'** sözü, yani dünya ve mâişet işinde, teşri'de değil, demektir. Ancak Aleyhissalâtü vesselâm efendimizin itihâdiyle ve Şer'an reyî ile olan bir şeyle amel etmek vâcibtir. Hurmanın aşılması bu nev'iden değildir. Aksine ondan önce zikri geçen nev'idendir. Bununla beraber rey lafzını ancak İkrime ma'nâyıla rivâyet olarak getirmiştir. Çünkü hadisin sonunda **'İkrime şöyle dedi: Veya bunun gibi'** ifâdesi yer almaktadır. İşte bu yüzden Nebî sallellâhu aleyhi ve sellem'in sözünü kesin olarak haber vermedi.

Ulemâ şöyle demişlerdir: Bu söz bir haber değil, ancak bir zandır. Nitekim bunu, bu rivâyetlerde açıkladı. Şöyle dediler: Nebî sallellâhu aleyhi ve sellem'in dünya işlerindeki reyî ve zannı başkalarının gibidir. Bu gibi şeylerin vâki' olması imkânsız değildir. Bunda hiçbir noksanlık da yoktur. Bunun sebebi himmetlerinin âhirete ve âhîret marifetlerine taalluk etmesidir.(Şerhi Nevevî, alâ Sahih-i Müslim 2/264)

Bu bahsin hulâsası şudur: Nebî sallellâhu aleyhi ve sellem'in **'siz dünyanızın işini daha iyi bilirsiniz'** sözü ancak, helâle, haramla ve kulların haklarıyla alâkası olmayan, hatta sırf tecrübeye dayalı -toprakтан alınan mahsûlü çoğaltmanın, tarla ve ziraat yollarını, arazinin temizlenmesi ve hazırlanması yolları, hangi hayvan başkalarından daha çok binilmeye elverişlidir, falancanın hastalığı için hangi ilaç daha elverişlidir, beden için en fâidelî olan hangi şeydir ve başka- mes'eleler hakkındadır. Bütün bunlar peygamberliğin tebliği ile alâkalı olmayan şeylerdir. İşte bu yüzden Aleyhissalâtü vesselâm efendimizin bu gibi işlerdeki sözleri **zann ve rey** gibi olup, teşri değildir. Ancak şu kadar var ki, O'nun rey ve zannı, önceki reyine ondan kesin olarak muhâlif bir şey gelmediği müddetçe, başkasının reyine çok çok üstündür. Allah en iyisini bilir.

Bu, şeyhimiz Şeyhu'l-İslâm Muhammed Takiyy el-Usmânî'nin el-Belağ mecmû'asının Ramazan 1406 senesindeki 9. sayısında Urduca olan geniş bir makalede yazmış olduklarının hulâsasidir.

Beşinci (Yanlış)

(İnsanlar Arası Muâmelelerle Alâkalı Olan Şer'î Hükümlerin Her Zaman Değiştirilebileceğini Zannetmeleridir)

Bu (dördüncü) bozukluktan bir (beşinci) bozukluk daha dal budak salmaktadır. O da şudur: İnsanlar arası muâmelelerle alâkalı olan Şer'î hükümlerin her bir zamanda değiştirilebileceğini zannetmektedirler. Bu i'tikâd, o hükümler dördüncü mefselette hulâsa olarak anlatıldığı gibi hedeflenen hükümler değilse, câiz olabilirdi. Lâkin dördüncü yanlışta ve onun cevâbında da bunların hedeflenen bir şey olduğu sâbit olunca buna hiçbir imkân kalmamıştır.

Şunlar, **'maslahat ve zamanın değişmesiyle hükümlerin değişmesi İslâm'ın i'tibâr ettiği bir şeydir. İşte bundan dolayı Şeriatlardan birçoğunda nesh meydana gelmiştir. Meselâ Nebî sallellâhu aleyhi ve sellem'in Şeriat'ıyla 'İsâ aleyhisselâm efendimizin Şeriat'ında Allah'ın kanun olarak koyduğu birçok hükümler nesh olmuş, yani birçok hükümler kaldırılmıştır. Bu, ancak zamanın değişmesiyle, maslahatların değişmesi sebebiyledir. Bununla beraber 'İsâ aleyhisselâm efendimiz arasındaki ara 600 seneyi aşmamaktadır. Şu anda ise Nebî sallellâhu aleyhi ve sellem'in üzerinde bu müddetin iki katı, hatta daha fazlası geçmiştir. Öyleyse bu kadar uzun bir zamandan sonra maslahatlar nasıl değişmez'** diyerek, ebedî olan Şer'î hükümlere de i'tirâz etmektedirler.

Cevâb: Kanunları yapan kâmil son derece bir hikmet sâhibi zât ise ve ğaybı bilen biriye, kıyâmete kadar devam edecek olan zamanların maslahatlarının tamamını içine alacak umûmî kanunları yapmak onun için mümkündür.

Eğer bir kimseye şu husûs karışık ve içinden çıkılmaz hâle gelir ve **'biz Şeriat'la amel ettiğimiz zaman şiddetli bir darlığa düştüğümüz müşâhede edilen şeylerdendir. Bu da şu hükümlerin bu zamana münâsib düşmediklerini göstermektedir'** derse.

Biz buna şöyle diyoruz: Bu hükümlerin zor olduğu ancak insanların tamamı onlarla amel etmeye teşebbüs edip de sonra da zorluğa düştükleri zaman sâbit olabilir. Bunu da hiçbir kimse isbât edemez. Hâlbuki zorluk için gerçek olan bir sebep şudur: Şeriat'ın hükümleriyle amel edenlerin, onunla amel etmeyenlere nisbeti cidden çok azdır. Bu azlık her ne zaman Ahkâm-ı Şer'îyeyle bir zamanda amel

ederse yeryüzünün sakinlerinin çoğunluğu ona ters düşmekte ve karşı çıkmaktadırlar. Yâhud da onunla amel etmemektedirler. Tabiatıyla zorluk ve daralma vâki' olmaktadır. İşte bu yüzden zorluğun sebebi bu hükümlerin kendi içinde problemlili oluşlarından değil, ancak, içinde yaşadığımız şu hayattır. [Ki o hayatta yeryüzündeki yaşayanların çoğunluğu ona ters davranmaktadır.] Nitekim bir doktor hastaya on ilaç anlatır, onlardan hiçbirisi yakınında bulunmaz. Öyleyse zorluk, bu vasıftan dolayı değil, o köyün tüccarlarının kusuru sebebiyledir. [O ilaçları uzaktaki insanlara taşımadıklarındandır.] Bazen de olur ki, Şer'î bir hükümde herhangi bir zorluk bulunmaz, ancak kişi, âcil şahsî maslahatında bir zarar geleceğinden dolayı bu işi müşkil zanneder.. Şunda hiçbir şüphe yoktur ki, umûmun maslahatlarının şahsî/kişisel maslahatlara tercih edilmesi daha lâyük olandır. Hangi kanunlar vardır ki, umûmun maslahatlarını gözetmekten dolayı, bu gibi şahsî zararlar kendisinde bulunmaz.³⁰

Altıncı (Yanlış)

(Şer'î Hükümler İçin Temel Varlık Sebepleri Uydurmaları ve Bu Hükümlerin Var Olup Olmamakta Şu Sebepler Dayandıklarını Zannetmeleridir)

İnsanlardan bazıları Şer'î hükümler için kendi yanlarından **ilel-i ğâiyye**³¹

30 Bu husûsta İmâm Rabbânî kuddise sirruhû'nun bir mektûbundan mülhem olarak şöyle diyebiliriz: **'Şeriatın ahkâmında kemâlî suhûlet ve tam bir kolaylık vardır. 'Allah teâlâ sizin için kolaylık murâd etmektedir, sizin için zorluk murâd etmemektedir' ile 'sizin için dinde hiçbir zorluk ve darlık da koymamıştır'** âyeti celîleleri bu husûsta kat'î iki delildir. Bu son derece kolaylığa rağmen kişide yine de bir zorluk hâsıl oluyorsa, bu, ondaki kalbî hastalıklardan dolayıdır. Bu da -gizli bir kâfirse- i'tikâdî bir münâfıklıktan, -nefsine mağlûb bir mü'minse- kalbine nefisten gelen hevâ ve heveslerden kaynaklanan hastalıklar Şer'î mükellefiyetlerin ona ağır gelmesine sebep olmaktadır. İşte bu hastalıklardan kurtulan kimseler için Şer'î vazîfeler son derece kolaydır. Bu dediklerimize bir misâlde daha da açıklık kazandırabiliriz: Bir insan sağlıklı ve sıhhatli olsa, o söz gelimi, elli kilo veyâhud daha fazla bir yükü kaldıracak güçte olur. Ama hasta olan bir kimse bu kiloda bir ağırlığı kaldıramadığı gibi, bazan bir kilo. bile kaldıramaz. Hatta elini kaldırıp kafasına, ağzına götürmez. Hatta yatarken gözünün pınarındaki suyu içmekte olan sineği kaçırmak için bile elini oynatamaz. Bu, o kolun ağırlığından değil, hastalığının ileri seviyelere varmasındandır. İşte dinin emir ve yasaklarını ağır gören insanlar, gerçekte kendindeki hastalıktan dolayı böyle bir zanna ve vehme kapılmaktadırlar. Yoksa dinde Allah'ında buyurduğu gibi son derece bir kolaylık vardır. Ancak bu kolaylık iç alemi sıhhatli olanlar için bahis mevzuudur. (Mütercim)

31 O hükmün verilmiş maksadı ve ğâyesini

uydurmakta, sonra da hükümlerin var olup olmamakta şu illetlere dayandıklarını zannetmektedirler. Bu yüzden bu iddiânın gereğince hakkında nass gelmiş olan hükümlerde tasarruflarda bulunmaktadırlar. İnsanlardan bazısının abdestin gayesinin temizlik olduğunu işittik. Bu gayenin abdest almadan da hâsıl olacağını, bu yüzden abdest almaya asla hâcet kalmayacağını zannemişler ve abdestsiz namaz kılmaya başlamışlardır. Bazıları da namazın ondan maksadın ahlâkî güzelleştirmek olmasıyla sebebendirmelerinden dolayı terk etmişlerdir. Oruç, zekat ve hac emirlerinin çoğusunda işte böyle değiştirmeler yapmışlar ve tasarruflarda bulunmuşlardır. Yine fâiz ve tasvir/resim yapmak ve fotoğraf çekmek gibi yasaklarda aynı şekilde değiştirmeler ve tasarruflarda bulunmuşlar, Şerîat'ın tamamını iptal etmişlerdir. Bu açık bir dinden çıkıştır. Üstelik bu iddiânın mukaddimelelerinin tamamı bâtil olup, mukdâr hiçbir delil mevcûd değildir. Bu hükümlerden birçoğunun meşrû' kılınmasının sırf tabbud olma imkânı yok mudur? Bunların emre uymak ve mükellefin imtihan edilmesi ve sınanmasından başka hiçbir gayesinin bulunmaması mümkün değil midir? Sonra, onların yanında, hükümleri bağlamış oldukları bu illetlerin sadece şu kasdedilen gayeler oldukları, ondan başka illetlerin ve gayelerin bulunmadıklarına dâir hiçbir delil yoktur. Mümkündür ki, onların gayelerinin hükümlere âid türlü sûretlere terettüb eden husûsî eserler olabilir. Nitekim ilaçların bazıları [hatta derin düşünüldüğünde tamamı] hâsellelere te'sir edicidir.³² Sonra mümkündür ki, (Şer'î bir hüküm için) idrâk ve anlayışları gereğince bir adam bir illet, başkası da başka bir illet getirir. O hâlde birisinin diğerine üstün kılınmasının sebebi nedir? O takdirde **'iki şey çeliştiğinde düşerler'** kâidesince iki illet de düşer. İkisinin de düşmesiyle hükümlerin aslı ortadan kalkar. Bir dini kendisine din edinen akıllı bir kimse hiç bunu söyler mi?!

Bu yanlışın doğurduğu yanlışlardan birisi de şudur: İnsanlardan bazısı bu illetleri bâtil olan din ve mezheplerin zıddına olarak fer'î hükümlerin isbâtı için zikrederler. Bunda büyük bir zarar var-

gösteren temel sebep ki o bulunmasaydı o hüküm olmazdı.

32 Yani ilaçların yaşlılık, soğukluk, harâret ve başka bir takım husûsî te'sirleri vardır. Lâkin bunlarla uyuşmayan başka te'sirleri de vardır ki, onlar, şu ilaçlara nisbet edilir. İşte o zaman şöyle dediler. Bunlar husûsiyetle müessirdirler.

dır. Çünkü bu illetler takdîridirler. Bu yüzden bunlardan birinde en küçük bir karışıklık ve şüphe vâki' olursa, hükmün aslı bozulur. Bu da Şer'î hükümlerin iptali için muhâlif olan kimselere geniş bir sahanın açılmasıdır. Açık olan şeylerdendir ki, Şer'î hükümler ilâhî kanunlardan ibârettirler. Kanunlar ise [insanlar tarafından yapılanlara varıncaya kadar] hikmetleri ve sıraları araştırılmaz. Hiç kimsenin şu kanunları kaldırıp başka bir kanunu getirmek, yâhud onları değiştirmek, veyâhud da onları iddiâ edilen şu sıralar ve illetlerin temeli üzerine bırakmak serbestisi yoktur. Zîrâ bu serbesti sadece Şerîat'î koyana âiddir. Müctehidlerin bazı hükümleri belli temel sebeblere bağlamasına da hiç kimse aldanmasın. Çünkü hükmün, hakkında susulan mes'elelere de geçirilmesine ihtiyâc vardır. Üstelik onlar ilimde mütehasıs ve mâhir kimselerdi. Ancak bizim mevzuumuza gelince burada iki iş de mevcûd değildir. Nefsin şiddetli arzularına uyumak ve ilim azlığı illetlerin anlaşılmasına mâni' olan iki büyük perdedir.³³

33 Şurası bilinen bir şeydir ki, mes'elelerin cüz'iyâtında hükmün hakikî illetinin bilinmesi, menâtinin ayıklanması ve hakikatin ortaya konması tehlikeli bir iştir. Ancak fıkıh ilminde kökleşmek ve İslâmî ilimlerde iyice zirvelere yükselmekle hâsıl olabilir. Bunun bir helâlin harâm, yâhud bir harâmın da helâl kılınmasına varmaması için bunu, güzel bir rey ve ihtiyâtin bütünüyle Kur'ân ve Sünnet'te delip geçen bir basîret sâhibi olanlar ele alabilir.

Sonra bu makamda insanlar arasında yayılan bir husûsa dikkatli ve uyanık bir şekilde yaklaşmak lâzımdır ki, o da hükmün hikmeti değil de, ancak illeti üzerine deverân ettiği. Bu iş âlimler ve ilimde kökleşmiş kimselere açıktır ve izâha muhtâc değildir. Velâkin bugün insanlardan birçoğu illetle hikmet arasındaki farkı anlamamaktadırlar. Ve kendilerince iddiâ edilen hikmetin yok olmasıyla hükümlerin de değişmelerini istemektedirler. Şu hükümlerin hikmetleri değişmeyecek kalıcı hikmetler olsa da birdir.

Hepimiz bugün müşâhede etmekteyiz ki, hükümet caddelerin bulunduğu yerlerde elektrikli işaretler koymuş, bir defasında kırmızı, başka bir defasında da yeşil yanmaktadır. Sokakta yâhud caddede yürüyen bineklerin hepsine şu elektrikli işaretlerde kırmızı gördükleri zaman durmalarını, yeşil gördükleri zaman yürümelerini emretmiştir.

Arabaları durdurmakta hikmet çarpışmalardan onları korumaktır. Ancak hükmün illeti işaretin kırmızı olmasıdır. O hâlde durmanın hükmü hikmetiyle beraber değil, sadece ve sadece illetiyle beraber deverân etmektedir. İşte bundan dolayı meselâ bir araba gelse ve durma işaretini görse her ne kadar orada herhangi bir çarpışma tehlikesi bulunmasa da onun durması mutlaka gereklidir. Onun şoförünün de **'durmak hükmü sadece insanların çarpışmaktan korunması içündür; çarpışma tehlikesi olmadığı yerde, kırmızı işaretin bulunmasına rağmen, oradan geçmek bize câiz olur'** demesi, doğru değildir.

Yedinci Yanlış (Nübüvveti İnkâr Edenlerin Âhirette Cehennemden Kurtulacaklarına İnanmalarıdır)

Ki bu fesâdların/bozuklukların ve zararların en çirkinidir. İnsanlardan bazısı nübüvveti inkâr edenlerin âhirette kurtulacaklarına (ve cennete gireceklerine) inanmaktadırlar ve şöyle demektedirler: Şüphe yok ki, Nebîler tevhid akîdesini yaymak için gönderildiler. Bu sebeple bu hedefi elde eden kimseye, maksadından başkasını inkâr etmesi zarar vermez.

Buna toplu olarak verilecek nakli cevâb; nübüvveti inkâr edenlerin cehennemde ebedî kalacaklarını gösteren nasslardır.³⁴

Öyleyse bu misâldeki durmanın hükmü şu husûsî sûretteki hikmetin kalmamasına rağmen yine de durmaktadır. Çünkü illeti -ki o kırmızı işaretidir- devâm etmektedir. Hüküm ancak illetin değişmesiyle değişir. İşte bu sebeple meselâ kanun değişse ve kırmızı işaret yürümenin câizliği için olsa, yeşil işaret de durmak için olsa, o zaman hüküm değişmiştir. Çünkü illet durmamaktadır.

İşte Şer'î hükümler, sırf insanlardan bir adam, yâhud birtakım adamlar husûsî bir sûrette o hüküm için illet olduğunu iddiâ ettikleri maslahat yâhud hikmet görmemesiyle değişmezler. Çünkü bu, mücerred aklın nasslara hakim kılınmasına varır.

Bunlar, şeyhimiz Allâme Şeyhu'l-İslâm Muhammed Takiyy el-Usmânî'nin -Allah teâlâ onu korusun, onunla kulları ve memleketleri faydalandırın- **'şu çağda ictihâdın yolu'** ismiyle yazdığı ve ed-**Dirâsâtü'l-İslâmiyye** mecmû'asının Muharrem ve Reb'ü'l-Evvel 1405, 5. sayısında neşrettiği makâlesinden seçmelerdir.

34 Onlardan birisi şu âyeti celîlelerdir. **'O kimseler ki, Allah'a ve Resûllerine küfredenler ve Allah ile Resûllerinin arasını ayırmak isterler ve biz, bir kısmına inanır, bir kısmını da küfredeniz, derler ve bunun arasında bir yol edinmek isterler. Onlar kâfirlerin gerçekten ta kendileridir. Biz kâfirler için zillete düşürücü bir azâb hazırladık'** (Nisâ:150-151)

'Kâfirler zümreler hâlinde cehenneme sürüldü (kesin sürülecekler); nihâyet ona gelip kapıları açılınca ve bekçileri, size içinizden Rabbinizin âyetlerini okuyan ve bugününüzle karşılaşmak ile korkutup ikaz eden Resûller gelmedi mi? dediler (kesin diyecekler). Evet, velâkin azâb kelimesi kâfirlerin üzerinde kesin tahakkuk etti, dediler. Cehennem kapılarından orada ebedî kalıcılar olacak olduğunuz hâlde giriniz, denildi. Mütekebbirlerin barındıkları yer ne kötü bir yerdir.' (Zümer 71-72) ve Fetih 29 gibi başka âyetler